

Prof. Turhan ve Türkiye'nin Eğitim Problemleri

Doç.Dr. İbrahim ARSLANOĞLU

Mümtaz Turhan, Türk bilim ve düşünce hayatında önemli yeri olan bilim adamlarımızdan birisidir. O Türkiye'nin kalkınmasını eğitimde ve bilim zihniyetinin yerleşmesinde görmüştür. Bu büyük bilim adamının ülkemizde yeterince tanınıp, görüşleri üzerinde gerektiği kadar durulduğu söylenemez.

Profesör Turhan, 1908 yılında Erzurum'un Pasinler ilçesinde doğdu. 1916 yılında Rus işgali nedeniyle ailesiyle birlikte Kayseri'ye göç etti (Özakpınar, 1985:5). İlkokulda gösterdiği başarı sonucu devlet hesabına orta öğrenim yapma hakkı kazandı. Orta öğretimini Kayseri, Bursa ve Ankara'da yaptı. Daha sonra İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, felsefe bölümüne kaydoldu. 1928 yılında devletin açtığı sınavları kazanarak Almanya'da Heidelberg, Berlin ve Frankfurt üniversitelerinde psikoloji öğrenimi gördü. Daha sonra Max Wertheimer'in danışmanlığında başlattığı doktora çalışmalarını O'nun Amerika'ya gitmesi üzerine yine meşhur bir psikolog olan Matzger'in yanında 1935 yılında bitirdi (Güngör, 1983: 18).

1935'te Türkiye'ye döndü ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, felsefe bölümüne psikoloji asistanı oldu. Burada Alman Profu Peters'le birlikte tecrübi psikoloji kürsüsünü kurduklar. 1939'da doçent olduktan sonra M.E.B. hesabına bir yıl için İngiltere'ye gitmişti. Orada sosyal psikoloji ve sosyal antropoloji dikkatini çekti ve Sir F.C. Bartlett'in danışmanlığında sosyal psikoloji alanında ikinci bir doktora çalışması yaptı (a.g.e., 18).

1951 yılında Profesör olan Mümtaz Turhan, 1953-1969 yılları arasında tecrübi psikoloji kürsüsü başkanlığını yürüttü. Bu bilim alanının Türkiye'de ilk temsilcisi olduğu gibi, sosyal psikoloji ve sosyal antropolojinin de Türkiye'de kurulmasında önemli rol oynadı. Amerika'dan C.W.M. Hart'ın getirilmesi ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde sosyal antropoloji bölümünün açılması O'nun teşebbüs ve gayretleri ile gerçekleşmiştir. Yine sos-

yal psikolojinin üniversiteye yerleşmesi ve ihtisas dalı olarak tanınması O'nun eseridir. Prof.Turhan, 1 Ocak 1969 yılında bu dünyadan ayrıldı (a.g.e., 18-19).

Mümtaz Turhan,engin bilgisi ve tecrübesi yanında, üstün zeka ve yüksek insani vasıflarıyla da temayüz etmiş bir şahsiyetti. Almanya'da Wertheimer'in öğrencisi iken arkadaşları kendisi için "O bizim sınıfın güneşi" derlerdi (Özbaydar, 1970: 22). O kendisini tanıyan bütün batılı hayran bırakmış ve onlarla hayatboyu dostluk ve arkadaşlık kurabilmiştir (Toğrol, 1970: 12).

Prof.Turhan, oda sıkıntısı çekilen psikoloji enstitüsünde asistanlar rahat çalışsınlar diye kendi odasını onlara bırakıp küçük bir odaya taşınabilecek (Özbaydar, 1970: 17) kadar mütevazı ve hiç kimseyi incitmeyen, insanları birbirine düşürmeyen (Toğrol: 13) ve herkesi seven iyilik timsali bir şahsiyetti.

Mümtaz Turhan, makam, mevki ve şöhret peşinde koşan bir kişi de değildi. Prof. Sabri Özbaydar'ın bildirdiğine göre O, kendisine teklif edilen Milli Eğitim Bakanlığını, düşüncelerini gerçekleştirme şansı görmediği için, reddetmişti (Özbaydar: 22).

Prof. Turhan; düşünen, araştıran, yazan ve çeşitli bilimsel toplantılara katılan aktif bir bilim adamımızdır. Eserleri: 1. Garplılaşmanın neresindeyiz? 2. Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri 3. Üniversite Problemi 4. Toprak Reformu ve Köy Kalkınması, 5. Atatürk İlkeleri ve Kalkınma 6. Kültür Değişmeleri 7. Cemiyet İçinde Ferd 8. İlk Psikolojisi 9. Beden Yapısı ve Karakter 10. Ergenlik ve Delikanlılık.

Bunlardan ilk 6'sı telif, diğer 4'ü ise tercüme ettiği eserlerindedir. Ayrıca Yol, Hisar, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, Bilgi, Türk Yurdu dergilerinde makaleleri kitap haline getirilmiştir.

Mümtaz Turhan'ın telif eserlerinden ilk 5'i (Kültür Değişmeleri hariç) Garplılaşmanın Neresindeyiz? Bütün Eserleri 1. şekilde Yağmur Yağnevi tarafından 1980 yılında ya-

yınlanmıştır.

Türkiye'de bilimsel tarihçiliği Fuad Köprülü başlatmıştır. Köprülü'nün tarih alanında yaptığını, Prof. Turhan sosyal ve kültürel alanlarda başarmıştır (Akyol, 1985: 1).

Mümtaz Turhan, "Derinlik İdraki" üzerindeki çalışmaları ile Wertheimer, Metzger gibi psikologların takdirini kazanmış ve bu çalışmaları Almanya'da çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. İngiltere'de yanında ikinci doktorasını yaptığı Sir Frederic Bartlett'i kendisine hayran bırakmıştır (Toğrol: 11).

O'nun bilimsel şöhreti Batı'ya aşarak Amerika'ya kadar ulaşmıştır. "Rockefeller Foundation", Princeton Üniversitesi'nden Dr. David Gorwood'a burs vererek Türkiye'ye göndermiş ve Mümtaz Turhan'ın "Garplılaşmanın Neresindeyiz?" adlı eserini İngilizce'ye çevirmesini istemiştir. Eserin tercümesi birçok Amerikan üniversitesinde seminer konusu olarak ele alınmıştır (a.g.y. 11). Ayrıca Harbison "Eğitim İnsangücü ve Ekonomik Gelişme" adlı eserinde, Turhan'ın görüşlerine ulaşmaktadır. OECD'nin Türkiye ve Akdeniz için bir bilim heyetine hazırladığı raporun "Türkiye" bölümünde aynı görüşler ileri sürülmektedir (Buğra, 1980: 9).

Mümtaz Turhan, çok yönlü bir bilim adamıdır. Yukarıda da konu edildiği gibi O deneysel psikoloji, sosyal psikoloji, sosyal antropoloji ve eğitim konularında çalışmalar yapmıştır. Bu yazıda O'nun daha çok eğitimci tarafı ele alınacaktır.

O'na göre köyün sosyal bir varlık olduğu, kendine has bir yaşayış tarzı ve kültürü bulunduğu unutulmadan, köyü kalkındırmakla bir toplumu kalkındırmanın aynı şey olduğu kabul edilmelidir. Bu sebeple köy kalkınması; ziraatçı, veteriner, mühendis, doktor, sosyal psikolog ve sosyal antropologu ilgilendirmesi dolayısıyla bir ekip işidir (Turhan, 1980: 177).

O, her 40 köye bir tane düşmek üzere, bir "Kültür ve Sanayi Merkezleri" kurulmasını önerir. Bu merkezler, ülkede tarımın gelişmesini teşvik edeceği gibi, sanayinin gelişme hızını da arttıracaktır. Sanayinin belli merkezlerde

(*) Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

toplantısı sayısız sosyal problemlere sebep olabilecektir (a.g.e., 177-186). Gerçekten de sanayinin Adapazarı ile İstanbul arasında toplanması, bu bölgeye aşırı göçü davet etmiş, başta çevre olmak üzere birçok problemin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.

Prof. Turhan, bilimsel araştırmalara verilen paraların ekonomik bakımdan verimli bir yatırım olduğunu kabul eder. Bugüne kadar bu alana ayrılan paralar, bire yüz, bazan bire bin ve hatta iki bin getirmiştir (a.g.e., 55-56).

Yine O'na göre, ülke insanının bilgi ve görgüsünü arttırmadan ona teknik ve maharetler kazandırmadan ne kalkınma ne sanayileşme ve ne de batılılaşma olabilir (a.g.e., 72).

Mümtaz turhan'ın, Avrupa'da eğitim yaptığı için, o ülkelerin seçici ele-yici eğitim sistemlerini etkisinde kaldığını söyleyebiliriz. Elbette kalite için eleme gerekir, fakat Prof. Turhan'ın yüksek öğretim için verdiği oranlar (% 25-30) gibi çok düşüktür. Günümüzde bu oran ABD'de % 60, Güney Kore'de yaklaşık % 40'dır. Türkiye'de ise açıköğretim dahil % 15'dir (Kök sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, 1992: 9). Açıköğretimi de içine alan bu oranla Türkiye'nin bu alanda gelişmiş ülkeler seviyesinin çok altında olduğu görülmektedir.

Prof. Turhan'a göre, iyi bir ilkokula sahip olmayan bir eğitim sisteminde, orta okullar gibi, liseler de verimsizdir. Hele lise bozulmuşsa o ülkede gerçek bir üniversite eğitimi pek mümkün olmayacaktır (Turhan, 1980: 354).

Bilim adamımız Turhan'ın orta okullar hakkındaki düşünceleri şöyledir: "Ortaokullar iki şube olmalıdır. A şubesi-liseye gitmek isteyenler için ayrılmalı, B şubesi çeşitli teknik ve meslek dallarını içine alan politeknik şeklinde kurulmalıdır. Bu okullarda uzman ve usta hocalar çalıştırılmalı, kaliteden fedakarlık edilmemeli ve bu okullar vatandaşların teknik bilgi ve ihtiyaçlarını karşılayacak tamir atelyelerini içine almalıdır (a.g.e., 118-119). Bilindiği kadarıyla Türkiye'de bugüne kadar orta okulların bu biçimde şekillendirilmesi düşürülmediği gibi, bu konuda Milli Eğitim Bakanlığınca bir teşebbüse de geçilmemiştir.

Prof. Turhan, ortaokulun ya lise ya da ilkokulla birleştirilmesi gerektiğini ifade eder (a.g.e., 320). Yazarın bu düşüncelerini gerçekleştirdiğini, ilkokullarla orta okulların "İlköğretim Okulları" adı altında birleştirildiğini biliyoruz. 1960'da çıkarılan 222 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu" ile zorunlu eğitim 8 yıla çıkarıldı ve bu maksatla "Temelöğretim Okulları" kuruldu. 1983 yılında çıkarılan 1739 sayılı yasa ile bu okulların adı "İlköğretim Okul-

ları" olarak değiştirildi (Başaran, 1994: 79-81).

O'na göre liselerin sayısını, yüksek tahsile ihtiyaç gösteren mesleklere ve ülkenin akademisyen ihtiyacına göre sınırlanarak seviyelerinin düşmesi önlenmelidir (turhan, 1980: 117). Türkiye'de bu düşüncenin tam tersi bir yol tutulmuş, liselerin açılması, teknik ve meslek liselerine göre dahı auçuz olduğu düşünülerek ve politik mülahazalarla kasabalara kadar lise açılarak kalite iyice düşürülmüştür. Bununla da kalmayıp 1981 yılından itibaren meslek liselerine de, hiçbir şarta tabi tutulmadan, üniversite sınavlarına katılma hakkı verilmiştir.

Mümtaz Turhan, liselere alınacak öğrencilerin mutlaka zeka testine tâbi tutulması ve zekaları müsait olmayanların bu okullara kabul edilmemelerini önermiştir (a.g.e., 118). Türkiye'de 1965'lerde liselere sınavla öğrenci alınmış, fakat sonra bundan vazgeçilmiştir.

O'na göre üniversiteye girişte iki basamaklı sınav yapılmalıdır. Birinci test, belirli zeka seviyesindeki insanları seçerek, ikinci test ise "Üniversite Giriş Sınav Yönetmeliği'nin 5 şubat 1964 gün ve 11625 sayılı resmi gazetede yayımlanması ile üniversiteye giriş, merkezi sisteme bağlanmış (Kısakürek, 1976: 39) ve 1965 yılından itibaren I. basamak test sınavı ile üniversitelere öğrenci kaydedilmiş, ÜSYM Yönetim Kurulu'nun 6.3.1980 tarih ve 2 no.lu kararı ile de 1981 yılından itibaren II. basamak test sınavı ile üniversitelere öğrenci alınmaya başlanmıştır (ÜSYM, 1980: 6).

Yine Prof. Turhan, ilköğretmen okullarının liseye çevrilmesini teklif etmiştir (a.g.e., 133). Yazarın bu düşüncesi 1973 yılında gerçekleşmiştir. Çünkü 1973-1974 öğretim yılından itibaren ilköğretmen okullarında lise programları uygulanmaya başlanmış ve bu okulların adları da "Öğretmen Liseleri" olarak değiştirilmiştir (Cicioğlu, 1983: 305).

Mümtaz Turhan, eğitimde nitelik konusuna da değinerek bu konuda şöyle düşünmektedir: "Herkesi gelişigüzel yarım yamalak okutmak yerine gücümüz yettiği kadarını kabiliyet ve istidatlarına göre çeşitli alanlarda mükemmel bir şekilde yetiştirebilseydik, Türkiye'nin kaderi çoktan değişmiş olurdu (Turhan, 1980: 143-144)."

Prof. Turhan'a göre, yetenekli gençler, öğretmenlik mesleğini seçmemektedirler (a.g.e., 315-316). Geçmişte bu konuda yanlış uygulamalar olmuştur. 1975'lerden sonra hiçbir fakülte ve yüksekokula giremeyen binlerce genç, öğretmen yetiştiren kurumlara alınarak, olağandışı yollarla eğitilerek öğretmen olarak atın-

mışlardır. Bunların, eğitimin kalitesinin düşmesinde önemli etken oldukları bilinmektedir.

O, ilkökul öğretmeninin liseden sonra 2 yıllık eğitim enstitülerinden yetiştirilmesini ve ileride bunların öğretim sürelerinin uzatılmasını önerir (a.g.e., 320-321). 1973'te çıkarılan 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu" hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen adaylarının yüksek öğrenim görmelerinin sağlanması esastır" hükmünü getirmiştir. Bu sebeple ilköğretmen okulları yetiştirmek üzere, 1974-1975 öğretim yılından itibaren ilköğretmen okulları bünyesinde 2 yıllık eğitim enstitüleri açılmıştır. 1982'de çıkarılan 41 Sayılı Kanun Hükmünde Karamame ile bu kuruluşlar "Eğitim Yüksekokulları" adını almış ve 1989-1990 yılından itibaren öğrenim süreleri 4 yıl olmuştur. 1992 yılında çıkarılan 3837 sayılı yasa ile bazı yüksekokullar fakülte yapılırken, bazıları da fakültelerin bölümleri haline getirilmiştir.

Mümtaz Turhan'a göre, okullarımız medrese öğretim usullerinden kurtulamamıştır. Onun için öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretim yöntemleri dersi okutulması gerekir. Bunu gerçekleştirmek maksadıyla her dersin öğretim yöntemleri konusunda yetiştirilmek üzere yurtdışına öğrenci gönderilmelidir (a.g.e., 319-320). Günümüzde öğretmen yetiştiren kurumlarda, genel öğretim yöntemleri yanında çeşitli branşlara ait özel öğretim yöntemleri dersleri okutulmaktadır. Bu alanlarda hâlâ büyük boşluk olduğu görülmektedir. Çünkü söz konusu alanlarda akademik çalışma yapan bilim adamı sayısı son derece sınırlıdır. Bu dersler, daha çok branş hocaları tarafından verilmektedir. Adı geçen öğretim elemanlarının bu alanlarda ne derece başarılı oldukları tartışılabilir. Son yıllarda bu alanlarda doktora yaptırılmak üzere yurtdışına öğrenci gönderilmesi, gelecek için ümit vericidir.

Prof. Turhan, ülkemizde üstün zekalı öğrenci ile vasat öğrencinin aynı yerde eğitim görmelerinden yakınmaktadır (a.g.e., 361). Doğal olarak böyle bir eğitim uygulamasından yararlı insanların yetişmesini beklemek boşuna olsa gerek.

O'na göre, Türk eğitim sistemi, ülkenin kaliteli bilim ve teknik adamlarını yetiştirinceye kadar uzmanları Avrupa ve ABD'de eğitmek gerekir (a.g.e., 105).

Mümtaz Turhan, üniversite için şu görüşleri ileri sürer: "bir ülkede hakiki bir üniversitenin yokluğu, o ülkenin kalkınmasına, ilerlemesine engel olabilir (a.g.e., 375-376)."

Gerçek üniversitede, pür bilimlerin toplandığı ve çeşitli uygulamalı bilimlerin temelini teşkil eden fen ve ede-

biyat fakültelerinin bulunması şarttır (a.g.e., 341). Türkiye'de son yıllarda fen ve edebiyat fakülteleri konusunda yanlış bir yol takip edildiği düşünülebilir. Çünkü bu fakülteler, sınırlı sayıda yetenekli öğrenci olarak, ülkenin ihtiyacı olan araştırmacıları yetiştirmek yerine, binlerce düşük puanla öğrenci almaktadırlar. Bu gençler başka alanlarda istihdam imkanı bulamadıkları için, genellikle öğretmen olarak atanmakta ve bu, öğretmen kalitesinin düşmesine sebep olmaktadır.

Mümtaz Turhan'a göre üniversite öğretimi, gerçekte araştırma metodlarını, araştırmayı ve okumayı öğretmelidir (a.g.e., 365). Üniversite demek, her öğretim kurumunda olduğu gibi, kaliteli öğretim üyesi demektir. Buna sahip olmayan bir üniversite, sadece diploma dağıtan bir kurum haline gelecektir (a.g.e., 339).

Prof. Turhan, Türkiye'de öğretim üyelerinin dağılımında da dengesizlikler bulunduğundan şikayetçidir. Ona göre bazı fakülte ve bölümlerde ihtiyaçtan fazla öğretim üyesi bulunduğu halde, bazılarında ise eksiktir. Hele sosyoloji, sosyal psikoloji, sosyal antropoloji ve eğitim bilimleri gibi ülkenin kalkınmasında birinci derecede etkisi olan alanlarda çalışanların sayısı oldukça azdır (a.g.e., 324-344).

Bugün Türkiye'de sosyoloji, sosyal psikoloji ve sosyal antropoloji alanlarındaki bilim adamlarının sayısının yetersiz olduğunu kabul etmekle birlikte, eğitim bilimleri alanında ülkenin ihtiyacına yetecek kadar akademisyen bulunduğu düşünülebilir. Çünkü hemen bütün üniversitelerin eğitim bilimleri bölümleri bulunmaktadır. Buralarda görev yapan öğretim üyeleri bulunduğu gibi, ayrıca 1965 yılında kurulan A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde, küçüksenemeyecek sayıda akademisyen görev yapmaktadır.

1982'de çıkarılan 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birlikte taşraya çeşitli üniversiteler açılmış ve 1992'de çıkarılan 3837 sayılı yasa ile de bunların sayıları bir hayli artırılmıştır. Bu üniversitelerden bazıları az çok öğretim üyesi sağlamışsa da, birçoğu bunu başaramadığı gibi, çeşitli nedenlerle gelecekte de bu konuda pek şanslı görünmemektedirler.

Mümtaz Turhan, öğretim üyelerine Avrupa ülkelerinde yüksek ücretler verilmesine karşılık, Türkiye'de çok düşük ücretler ödendiğini yazmaktadır (a.g.e., 349-350). Günümüzde de öğretim üyelerine ödenen ücretler son derece yetersizdir. 1995 başlarında bir profesörün eline ayda yaklaşık 30 milyon civarında para geçerken, KİTlerde çalışan sözleşmeli bir şoföre 50 milyon ücret ödenmekte idi.

Prof. Turhan, eğitimin öğretimden önce geldiğine değinerek Batı'dan ör-

nekler verir. "Cambridge ve Oxford Üniversitelerinde öğrencilerin toplumsal bir eğitim almalarına, bilimsel bakımdan yetişmelerinden daha fazla önem verilir. Bunu sağlamak için üniversiteler kolej sistemi (yatılı) şeklinde kurulur. Toplum eğitimi, kolejlerde konulan kurallar, değer hükümlerinin edinilmesi, birarada yaşama kurallarının öğretilmesi, uygulamalı şekilde verilir (a.g.e., 370-371).

Bugün Türkiye'de bunun tam tersi bir uygulama ile karşı karşıyayız. Okullarımızda eğitimden çok öğretim üzerinde durulmaktadır. Ailelerde, okullarda ve kitle iletişim araçlarında yeterli derecede toplum eğitimi yapılamamaktadır. Bu görüşe hemen herkesin gözlemlemesi mümkün olan şu olgulardan ulaşılabılır. Ortaokuldan üniversiteye kadar okullara gidildiğinde çevrenin temiz tutulmadığını, sıraların ve duvarların öğrenciler tarafından çizilmiş ve kazınmış olduğuna şahit olunur. Cadde ve sokaklarımız ise, medeni bir millete yakışmayacak manzaralar arz etmektedir.

Mümtaz Turhan, Atatürk ilkeleri hakkında da özetle şu görüşleri ileri sürer: "Atatürk inkılabının amacı, çağdaş medeniyet seviyesinde bir millet olma ve milli bir kültürü yaratmaktır. Avrupa'da sosyal ve iktisadi kalkınma ile millet olma, birlik ve kültür bütünlüğüne kavuşma gayretleri arasında bir fark yoktur. Türkiye, milli devleti şekillenir kurabilmiş ise de henüz milli bir kültürün çekirdeğini dahi teşkil edememiştir (a.g.e., 411-414). Oysa bir millete canlılık veren ve onun sürekliliğini sağlayan milli kültürdür. Buna sahip olmayan milletler, güçlü ve kalkınmış bir toplum yaratamazlar.

Prof. Turhan; Türkiye'nin bilim, kültür, düşünce ve eğitim hayatında derin izler bırakan bir bilim adamımızdır. Prof. Sabri Özbaydar'a göre Onun düşünceleri günümüzden çok sonra da tartışma konusu olacaktır (Özbaydar: 16).

Mümtaz Turhan, ülkemizde deneysel psikoloji, sosyal psikoloji, sosyal antropoloji bilimlerinin kuruluş gelişmesinde öncülük etmiştir.

Bundan başka O, köylerin kalkındırılması ve toprak reformu problemleriyle de ilgilenmiş ve bu konuda bir proje hazırlamıştır. Bu proje ile her 40 köye 1 tane düşmeğe üzere 1000 "Kültür ve Sanayi Merkezi" kurulmasını önerir. Onun bu düşünceleri, bazı siyasi partilerce benimsenerek, "Köy-Kentleri" ve "Tarım-Kentleri" projeleri hazırlanmış düşünülebilir.

En önemlisi, ülkemizde pek çok eğitim problemine parmak basmış ve bunların çözümlerine katkılarda bulunmuştur. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Okuma-yazma, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, öğretmen

yetiştirme, ilköğretmen okullarının li-seye dönüştürülmesi, üniversiteye girişte iki basamaklı test sınavı yapılması, eğitim enstitüsü ve eğitim fakültelerinin kurulması, öğretmen yetiştiren kurumlarda özel öğretim yöntemleri derslerinin verilmesi gibi pek çok konuda önerilerde bulunmuş ve bunların hemen hepsi zamanla çeşitli hükümetlerce hayata geçirilmiştir.

Mümtaz Turhan'a göre; güçlü, kalkınmış ve dünya üzerinde söz sahibi bir ülke olmak istiyorsak, milli kültürümüzü yaratmak ve onu geliştirmek zorundayız. Bunu sağlamak için Atatürk, cumhuriyetle birlikte pek çok inkılaplar gerçekleştirmiştir.

Kaynaklar

- Akyol, T., 3.11.1985, "Mümtaz Turhan'a Saygı", Tercüman Gazetesi, s. 1-14.
- Başaran, İ.E., 1994, Türkiye Eğitim Sistemi, Ankara.
- Buğra, T., 3.11.1985, "Elimizi Uzatsak", Tercüman Gazetesi, s. 5; 1980.
- "Yeni Baskıyı Sunarken", Garplılaşmanın Neresindeyiz?
- Bütün Eserleri I, İstanbul, Yağmur Yayınevi.
- Cicioğlu, H., 1983, Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim, Ankara, A.Ü. DTCF.
- Güngör, E., 1983, "Mümtaz Turhan'ın Ardından", Hamle Dergisi, Sayı: 2, s. 18-20.
- Kısakürek, M.A., 1976, Üniversitelerimizde Yenileşme, Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi.
- Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, Eğitim Araştırmaları Komisyonu.
- 1992, Yüksek Öğretimde Uygulamalar ve Yönelimler, Ankara.
- Özakınar, Y., 1970, "İlk Garplı Türk", İ.O. Tecrübi Psikoloji Çalışmaları Dergisi, Cilt: 8, Vol: 8, s. 23-24.
- 31.11.1985, "Türkiye'de Bir Mümtaz Turhan Yaşadı", Tercüman Gazetesi.
- 1995, Mümtaz Turhan ve Batılılaşma Meselesi, Ankara, Diyanet Vakfı.
- Özbaydar, S., 1970, "Mümtaz Hocamız", İ.O. Tecrübi Psikoloji Çalışmaları Dergisi, Cilt: 8, Vol: 8, s. 15-22.
- Turhan, M., 1953, Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri, İstanbul.
- 1964, Toprak Reformu ve Köy Kalkınması, İstanbul, Bedir Yayınevi.
- 1965, Atatürk İlkeleri ve Kalkınma, İstanbul.
- 1976, Üniversite Problemi, İstanbul, Yağmur Yayınevi.
- 1980, Garplılaşmanın Neresindeyiz? Bütün Eserleri I, İstanbul, Yağmur Yayınevi (*)
- ÜSYM, 1980, İki Aşamalı Üniversitelerarası Seçme ve Yerleştirme Sınav Sistemi, Ankara.
- (*) Mümtaz Turhan'ın bütün eserlerinin basıldığı (Garplılaşmanın Neresindeyiz? Bütün Eserleri I kitabının sayfa numarası tek tek eserine göre şöyledir:
- 1. Garplılaşmanın Neresindeyiz? (1-137)
- 2. Toprak Reformu ve Köy Kalkınması (138-196)
- 3. Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri (197-330)
- 4. Üniversite Problemi (331-394)
- 5. Atatürk İlkeleri ve Kalkınma (395-578)